

Stipe Tonković

OMLADINA BRIBIRA I VINODOLA U NOB-u U PRVOJ POLOVICI 1942. GODINE

MITING BRIBIRSKE OMLADINE U POTOČCIMA I VINODOLSKE NA LUKOVU

Prijelaz iz 1941. godine u 1942. u bribirskoj omladinskoj organizaciji, a to znači i u SKOJ-u, karakterizira: prvo, daljnji razvitak antifašističkog pokreta, tj. pristupanje pokretu gotovo sve omladine i njeno aktivno uključanje u akcije; drugo, specifično djelovanje organizacije SKOJ-a i Saveza mlade generacije, koja formalno i dalje nije »živjela« po svim pisanim pravilima organizacije, i u organizaciono-formalnom smislu nije stigla da sama i kroz strogo organizirano djelovanje priprema i uključuje mlade u NOB, da ih mobilizira i upućuje u partizanske jedinice. Organizaciono oformljeno stiže pokret tek u ožujku i travnju 1942. godine.

1. POČETKOM 1942. GODINE...

Odlaskom većeg broja omladinaca iz bribirske (pozadinske) Omladinske čete,¹ krajem prosinca 1941. godine u partizane i hapšenje nekih omladinaca² formalno je četa prestala djelovati. Vodeći aktivisti čete, Josip Dorić i Jože Mršan (kao sekretar SKOJ-a), ostali su »u pozadini« i zajedno s jezgrom omladinske organizacije (Frane Antonić Dogljač, Božo Špoja, Joso Rogić, Vinko Strizić i drugi) proširuju broj omladinskih aktivista i organiziraju nove akcije. I dalje zadaci ostaju isti — politički rad među omladinom, priprema za odlazak u partizanske jedinice, izvođenje borbenih akcija, sakupljanje hrane, odjeće, obuće, lijekova i prenošenje u sabirne punktove ili partizanski logor, organiziranje straža i kurirskih veza (uz obavještajni rad o neprijatelju), prikupljanje oružja i municije, rasturanje letaka, štampe itd.

Početkom godine djeluje se još uvijek konspirativno i, u pravilu, u manjim grupama. Grupe često ne znaju jedna za drugu, a ni pojedinci, jer su i pojedinci dobivali pojedine zadatke od rukovodioca — onih u pozadini ili neposredno iz partizanske jedinice. To je posebno važno za zadatke u održavanju veza s organizacijama i pojedincima u susjednim mjestima (Novi, Selce, Crikvenica), za brze i specijalne poruke oko dolaska iz partizanskih jedinica na »teren« i osiguranje takvog dolaska (straže), itd. Taj »konspirativni« način rada postupno je gubio takva obilježja, a uskoro ga sasvim izgubio jer je velika većina bribirske omladine bila na razne načine uključena u NOB. Treba imati u vidu da osim neposrednog angažiranja omladine od rukovodioca, ali i pojedinih boraca iz Bribirske čete (a ona je u to vrijeme u brojnom sastavu sa oko 100 boraca stacionirana u Kozarskom), omladinke i omladince angažiraju i seoski akcioni odbori (specifičan oblik narodnooslobodilačkih odbora) koji su sve do travnja 1942.

djelovali u svih 14 bibrirskih sela.³ Sa stajališta organiziranosti, u tom daljnjem bujanju narodnooslobodilačke borbe, i to na okupiranom području, omladinska organizacija djeluje i stvarno više kao pokret, unutar kojeg uz organizaciono usmjeravanje iz jedinstvenog »štaba NOP« (Bibrirske čete) inicijativa i snalaženje imaju presudnu ulogu. Osvajanje pojedinca povjeravanjem mu borbenog zadatka, a to znači ne sektaškim odnosom i ne organizacijskim kriterijumom, već povjerenjem u svakog omladinca glavni je način djelovanja. Ne znači da u tom masovnom osvajanju mladih i njihovu nepovratnom pristupu borbi nije imala utjecaja organizirana, a često nevidljiva, aktivnost partijske i skojevske organizacije, odnosno KP, kao i okretanje leđa malobrojnim ustaškim pokušajima da na rađanju tzv. Nezavisne Države Hrvatske privuku omladinu na kvazinacionalnoj liniji. No, to više ne bi morali dokazivati i činjenicama koje su zapisane u dosad objavljenim povijesnim radovima o Vinodolu i šire.

Zbog omasovljenosti pokreta i različitosti djelovanja teško je bilježiti čak i značajnije omladinske akcije. Uz objašnjavanje ustaške izdaje i ciljeva NOB-a, dakle političko-propagandni rad, omladinska organizacija posebno organizira te vrlo hladne i duge zime opskrbu već vrlo brojne partizanske čete, borbene akcije i mobilizaciju za partizane. I to je razlog da se (kako je rečeno početkom 1942. godine Bibrirska partizanska četa broji više od 100 boraca) sabirni opskrbni punktovi proširuju, pa gotovo svako selo ima svoj punkt. Borci čete dolaze ili »na vezu« (punkt), ili direktno kod porodica koje poznaju. Skuplja se i prenosi ono što narod još koliko-toliko ima, krumpir, kukuruz, kiseli kupus, suhe smokve i rakiju (koja služi umjesto alkohola u slučaju ranjavanja i bolesti), a tu i tamo brašno, a osim toga pletene čarape, rukavice, obuću i odjeću. Zapisano je da su u kriznim danima ishrane, kada se četa privremeno iz Kozarskog povukla u Pod Golić (22. I — 2. II 42), poslije prve veće akcije na žandare na Pališinu (19. I 1942) omladinci Ivan Kršul Pintar i Roko Kršul s Ivanovom majkom Zorom i Katom Kršul organizirali u Sv. Vidu i Ugrinima veću akciju za sakupljanje hrane u kojoj je sudjelovalo više omladine, a koji su zajedno s borcima iz čete i prenosile u partizanski logor.⁴ Slično su činili i omladinci u ostalim selima.

U tim danima omladinci i skojevci, koji su još ostali u pozadini i novi koji su im se priključili, izveli su i treće piljenje telefonskih stupova⁵ između Bribira i Novog i Selca i Novog. U toj je akciji sudjelovalo najmanje petnaest omladinaca i omladinki (Josip Mršan, Joža Dorić, Frane Antonić-Dogljaj, Ivan Kršul, Joso Rogić, Božo Spoja, Ivan Kalafatić, Roko Kršul, Katica Stanić, Jure Strizić, Vinko Strizić, Slavko Spoja, Anka Krajačić-Bela). Još toliko omladinaca i omladinki sudjelovalo je i u ispisivanju parola na zidovima i glavnim cestama Bribir—Ledenice, Bribir—Novi i Bribir—Selce.

Mnog omladinci, obično oni mlađi, i omladinke bili su raspoređeni ili u izvidnice ili na straže, kako bi se osigurali od iznenađenja neprijatelja. Ivka Tonković se sjeća da je bila na straži u Zagriži (cesta Bribir—Ledenice): »Bilo je još jako zima, pa smo i ozeble. Sjećam se da je malo puhala bura, mislim da se je i čekala bura da se ne čuju pili kada se pile stupi«.⁶ Vinko Pancić, jedan od sudionika akcije iz Bibrirske partizanske čete, također podsjeća da je »sve bilo gori (u šumi) zaleđeno, nosili smo rukavice«. On kaže da je »bilo teško i pilit jer je drvo bilo tvrdo«. Vinka kazuje kako su počeli piliti stupove od Stokolina (500—600 metara udaljeno od

talijanskog garnizona) pa sve do Pavlomira. Uz to su presjecali i električni vod Tribalj—Novi. »Zavezali bi podužu žicu za kamen i pomoću kamena prebacili žicu preko električnog voda. Onog časa kada bi se spojio sa zemljom sa jedne i druge strane nestajalo bi struje«.7

Krajem veljače i početkom ožujka većina omladinaca iz te borbene grupe priključila se partizanskoj četi. Poslije masovnog hapšenja partizanskih porodica, 10. III 1942. godine, domove su napustili gotovo svi omladinci koji nisu uhapšeni, kao i jedan broj omladinki, tako da je brojno stanje samo Bribirske čete dostiglo 200 boraca.⁸ Bio je to zapravo najkrupniji uspjeh ukupnog djelovanja vojno-političkog rukovodstva u četi, omladine i skojevaca i svih drugih organizacija u pozadini.

U to vrijeme priliv omladine i odraslih postaje masovniji i iz drugih vinodolskih mjesta, pa se osnivaju i novi partizanski logori (osim već formiranog ledeničkog na Ričičkom Bilu) — polovicom veljače — Zagonski (novljansko-zagonski) u Rujniku (sa 25 boraca kao samostalan vod Bribirske čete), početkom ožujka Grižanski logor na Krču, također kao vod sastavljen od 30 boraca iz Grižana, Triblja i Drivenika, koji uskoro prerasta u IV četu Bataljona »Matije Gupca«.9 Nužno je i ovdje podsjetiti na činjenicu da je prvih dana ožujka, na osnovi zaključaka savjetovanja u Glavnom štabu Hrvatske i odluke Štaba Primorsko-goranskog odreda¹⁰ po prvi puta iz Vinodola otišlo 65 boraca, uglavnom omladinaca, u druga područja, odnosno u Drežnicu i teritorij Brinja, što je imalo veliki značaj za jačanje bratstva sa srpskim narodom tog područja. Od toga broja bilo je 20 iz II bataljona, 45 boraca iz druge Ledeničke čete. Većina ovih boraca ušla je 7. travnja 1942. u sastav Primorsko-goranske čete, koja je sa svoja tri voda ušla u Prvi hrvatski proleterski bataljon, odnosno kasnije Proletersku brigadu. Politički komesar ove u stvari proleterske čete — prve proleterske jedinice Primoraca i Gorana bio je istaknuti omladinac iz užeg ustaničkog štaba sa Viševice 1941. Blaž Kalafatić.

U to vrijeme iz Bribirske čete odlazi 20 boraca u Ličko-fužinsku čet.

2. PROŠIRENJE SKOJ-a I SAVEZA MLADE GENERACIJE

Formalno organiziranost omladine u SKOJ-u, a još više u Savezu mlade generacije nije, kako je rečeno, mogla pratiti bujanje narodnooslobodilačkog pokreta, koji kao pokret više nije bio ni »simpatizerski« (da izražava simpatije prema partizanima) niti samo »pomagački« (da povremeno pruža pomoć partizanima). Radi toga ni riječ »pokret« za dio Vinodola više nema onaj smisao koji se u poslijeratnom poimanju uzima kao karakteristika šireg (masovnijeg) oblika doprinosna pojedinaca narodnooslobodilačkoj borbi. Pokret je u cjelini, dakle kao narodni, već u proljeće 1942. godine bio pre-rastao u organizirano borbeno učešće naroda i omladine u NOB, dakle postao je učesnički, borbeni, a time se postepeno sjedinjavao s frontom i činio jedinstvo fronta i pozadine. Daljnja komparativna izučavanja naći će u već poznatim činjenicama dovoljno dokaz da utvrde da je u većem dijelu Vinodola, posebno u Bribiru i Ledenicama, revolucija već odnijela pobjedu u proljeće 1942. godine. Pa masovnom učešću omladine u NOB omladinska organizacija dijela Vinodola radi toga spada u najrazvijenije skojevske i antifašističke organizacije u zemlji.

Konstatacija da formalna organizacija nije pratila učešće omladine, može navesti na zaključak da je bilo ili dosta spontanosti ili pak sektaštva, posebno u prijemu u SKOJ. Ako bi se povelu za šablonima u koje inače upadaju po »stažu« starije organizacije i zanemarile specifičnosti narodno-oslobodilačke borbe, onda bi se i moglo doći do takvih zaključaka. Bilo je, međutim, mnogo pojedinačnih inicijativa, a zbog još uvijek velike budnosti i, početkom 1942. godine, pojedinačnog ili grupnog učešća omladine, ali ne i spontanosti. Nije zabilježen ni jedan slučaj da je pojedinac ili grupa »uletila« u neku akciju koja nije bila dogovorena, a to znači osmišljena, čime se može objasniti i nemoć neprijatelja da »iznenadi«, odnosno da provali u organizacije (a onda i pohapsi vodeće aktiviste). Time se može objasniti i stabilnost organizacije, da se ne kaže pokreta, koji je imao stalan uspon cijele 1942. godine i dalje do završetka rata.

Uz pojedinačno i grupno učešće omladine specifičnost se sastojala u tome što se nije mnogo »sastanćilo«. Sastanci su trajali vrlo kratko, jer su uvijek značili ili dogovor za akcije (radne, borbene, političke) ili samo izvještavanje, uz kritiku i samokritiku, o onome što je trebalo učiniti, što je bilo zaključeno. Nešto duže trajali su samo sastanci na kojima se proučavalo literaturu (odgojni i prosvjetni rad) ili čitala partizanska štampa.

Da li je bilo sektaštva? Ako se uzme broj mladih koji su uzeli pušku u ruke, dakle ostavili domove i postali borci partizanske čete i uporedi s brojem SKOJ-evaca onda bi se, opet po formalnim kriterijima, moglo zaključiti da je sektaštva bilo. To bi važno i za antifašističku omladinu koja je djelovala u pozadini. Da li je uzrok neko svjesno sektaštvo ili nedostatak iskustva? Ili pak zanemarivanje formalnih obilježja i formalnog članstva i prihvatanje jedino ispravnog revolucionarnog kriterija — borbe, tj. krajnjeg rezultata i ostvarenog cilja svakog političkog djelovanja.

Držeći kao glavni revolucionarni kriterij — da se mladi bore — što onda čini i prvi uvjet za proširenje, organiziranje i učvršćivanje omladinske organizacije za brijunsku i širu vinodolsku organiziranost značajnija su još barem tri uvjeta. Prvi, da su u Brijunskoj četi oprobani predratni komunisti, radnici (Blaž Kalafatić, Andre Tus, a povremeno navraća i Toma Strizić) i niži službenici (Josip Skočilić Jakovljević i Josip Skočilić Kurilo), odnosno đaci (Josip Mršan, Mladen Plovanić i drugi) koji djeluju izvorno partijski — narodski, jednostavno, neposredno, primjerom. Njihova je za sluga, kako je to nedvosmisleno rekao Veljko Kovačević, okupljenim boricima Brijuna na 40. godišnjicu ustanka (1981) što su stvorili bazu pokreta. »Mi smo došli već na gotovo«. ¹¹ Može se dodati: i organizaciju SKOJ-a i široku omladinsku antifašističku borbenu organizaciju.

Drugi uvjet: pokret Vinodola, odnosno Primorja imao je već od jeseni 1941. godine svoju štampu, odnosno partizansku tehniku. Poslije dva broja »Glasa naroda na Hrvatskom primorju« (koji su izašli u jesen u Crikvenici, odnosno u Državnom voćnom i loznom rasadniku u Novom), od 1. siječnja 1942. godine izlazi »Primorski borac«. U proljeće se pojavljuje i »Omladinski borac« — list Saveza mlade generacije Hrvatske (u ljeto i »Pionir«). Partizanska tehnika štampa brošure »Dugi marš«, »Dvanaest uslova za boljševizaciju partije« itd. U Kozarskom počinje izlaziti i »Komunist«, list za teoretsko obrazovanje članova KP i SKOJ-a. Štampa omladine Hrvatskog primorja počinje izlaziti tek u srpnju (»Glas primorske omladine«). Uz okružnicu br. 3 koju su još u jesen 1941. godine dobro proučili članovi

KP i SKOJ-a, i koji je dala skromne smjernice i za organizaciju SKOJ-a, partizanska štampa bila je glavni oslonac u odgojno-političkom radu s omladinom. U travnju se pojavljuje i »Mladi komunist«, list Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku.

Treće, ni u Hrvatskom primorju, pa ni u Vinodolu ne postoje još omladinska, Saveza mlade generacije, odnosno skojevska rukovodstva, tj. ni okružni komitet SKOJ-a, ni kotarski komitet SKOJ-a za novljanski i crikvenički kotar. Okružni komitet KPH čije je ilegalno sjedište Selce i Crikvenica i Kotarski komitet KPH za Novi, osnovan u travnju 1942. god., (ilegalno sjedište u Novom) djeluju, koliko je to bilo moguće, na organizaciji SKOJ-a u Novom, Crikvenici, i Selcima. U izvještaju od 9. travnja 1942. godine Anka Berus, delegat CK KPH (koja početkom travnja dolazi u Primorje, odnosno Bribirski logor), upućenom CK KPH, kaže da je »formiran Okružni komitet omladine na neoslobođenoj teritoriji«. U izvještaju Anke Berus, kojeg 1. lipnja 1942. godine šalje Pokrajinskom komitetu SKOJ-a se, međutim, konstatira da »OK SKOJ-a koji je bio formiran na potpuno neoslobođenoj teritoriji uslijed teških prilika u tim mjestima nije uspio još da se poveže niti sa omladinom u svojoj najbližoj okolini i ni mi, uz sva nastojanja, nismo dobili od njegova formiranja nikakav izvještaj...«¹² Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku tek u svibnju šalje Okružnom komitetu KPH za Hrvatsko primorje pismo s uputama za rad skojevskih organizacija.¹³ Takva, dakle, situacija u formalnom uspostavljanju organizacije, odnosno rukovodstva govori o već spomenutoj specifičnosti razvoja omladinske organizacije i glavnoj matici utjecaja na njeno stvarno, borbeno djelovanje.

Izvjesno organizaciono zaostajanje u radu omladine i u partizanskoj jedinici i u pozadini značajnije se popravlja u ožujku 1942. godine. Na to su posebno utjecale: prvo, dolazak iz okupiranog Novog na oslobođeni teritorij odnosno Bribirsku četu u Kozarski Josipa Đerđe (25. siječnja 1942. god.), a s njim ubrzo i partizanske tehnike, u kojoj se dalje štampao »Primorski borac« (u čemu su pomagali Viktor Bubanji i Josip Skočilić-Jakovljevi); drugo, dolazak iz Zagreba devetnaestgodišnjeg skojevca Borisa Majera — Marića, inače učenika Zanatske škole radionice jugoslavenskih državnih željeznica (JDŽ), kojega je u Hrvatsko primorje poslao Mjesni komitet SKOJ-a Zagreb.¹⁴ Marić je iz Zagreba krenuo 4. veljače 1942. godine a prihvatio ga je postolar Božo Domijan u Svetoj Jeleni (Dramalji) uz pomoć talijanskog vojnika Bonara. Za nekoliko dana Majer je putem veze s Blaškovićem došao u Kozarski (Bribirska četa). U to vrijeme iz Novog dolazi u partizane i drugi omladinac zvani Bosanac (ime mu je IMBRO, ali se prezime nije moglo utvrditi), i to, kako je to ispričao M. Plovanić, samostalno, na osnovi vlastite odluke i orijentacije što je tada izgledalo da je došao putem neke »divlje veze, zbog čega smo u početku od njega zazirali jer nam je bio nepoznat«. I Marić i Bosanac postali su ubrzo dobri aktivisti i obadvojica su, prilikom reorganizacije Okružnog komiteta SKOJ-a, 2. srpnja 1942. godine postali njegovi članovi. Marić je već imao iskustva u radu SKOJ-a u jednoj gradskoj organizaciji, a uz to radničkoj, i to je bilo presudno da se odmah i »zaduži« da djeluje u SKOJ-u, odnosno da radi s omladinom.

Boris Majer imao je u Zagrebu konspirativno ime Šampion. Marićem ga je prozvao Josip Đerđa i od tada nosi to ime, po kojem je i poznat u Vinodolu i Hrvatskom primorju. Kako sam kaže, on je došao s Muževićem,¹⁵ koji je došao »po direktivi« Partije. Nakon kraćeg boravka u Bribirskoj četi Đerđa mu je dao jednostavnu »direktivu« (zadatak), »daj ti tu okupi

skojevce«. »A tko je skojevac?« pitao je Marić. »Tko god je mlad, taj ti je skojevac«, glasio je odgovor. Majer je sa sobom iz Zagreba donio i »Mladi komunist«, list Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku. Kako se sjeća Mladen Plovanić Marić je stalno govorio: »U jednoj ruci puška u drugoj knjiga«. Sastanci SKOJ-a održavali su se ili kao dogovor pred akciju, ili se nešto proučavalo. Marić se prisjeća i prijema u Partiju. Primila ga je u svibnju 1942. godine Anka Berus: »Tvoj život nije više u tvojim rukama«, (već pripada Partiji, primj. S. T.), rekla je Anka, »a ja sam je bijelo gledao«, prisjeća se poslije više od 40 godina Boris Majer — Marić.

O radu SKOJ-a i sam Marić navodi da se »nije formalno postupalo«, ali da se dolaskom Đerđe nije ni sektašilo. To je, zapravo, izraženo i u Đerđinom odgovoru da su skojevci svi mladi. Nije se za tu priliku uspjelo utvrditi koliko je skojevaca ipak bilo u četi (sigurno oko dvadesetak), ni tko je sve primljen i formalno u SKOJ. Stanko Kombol navodi da je primljen u SKOJ u Kozarskom (Bribirskoj četi) početkom ožujka. »Odmah su me zadužili da održim predavanje o Matiji Gupcu. Njegovo ime nosila je najprije Bribirska četa, a onda bataljon. Morali smo zbog toga svi dobro znati tko je bio i što je učinio za naš narod Matija Gubec. Đerđa mi je dao brošuru iz koje sam crpio glavne podatke. Dobro sam se bio spremio, ali mi nije bilo lako — tu je bio prisutan i Đerđa — sjećam se bio je obučen u neki svijetli mantil, a ja, u njegovoj prisutnosti da držim predavanje cijeloj četi! Kao smjeli moj podvig one druge borbe — knjige«¹⁶ upitno je završio jedno od svojih kazivanja Stanko Kombol, general u mirovini.

Vinko Pancić, koji je u partizane došao 1941. godine točno se ne sjeća kada je primljen u SKOJ, iako Plovanić tvrdi da je primljen u ožujku. »Nismo mi imali još sve čiste pojmove ni što je SKOJ ni Partija«, kaže među ostalim Vinko, sada umirovljenik.¹⁷

Prema sjećanju Plovanića u SKOJ-u pomažu Đerđa, Joža Skočilić Jakovljević, Marić, i Andrija Tus, iako je Đerđa već od veljače i član Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje, a osim toga predaje — zajedno s Josipom Cuculićem sekretarom bataljonskog biroa KP, Josipom Skočilićem — Jakovljevićem i Ivom Jelićem — na prvim »partijskim kursevima«, koje u proljeće organizira biro Bataljona »Matija Gubec«. Od omladinaca koji su već bili i članovi KP, tu je i prije svih Josip Mršan.¹⁸

Opis ovih zbivanja bilježi u knjizi »Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu« i Andrija Tus: »Tada je u četi formirana i organizacija SKOJ-a, koja je bila prilično brojna, mada je u četi bilo još prilično omladinaca koji nisu bili članovi SKOJ-a, uprkos tome što su po svojoj idejnoj opredijeljenosti i dosadašnjoj aktivnosti imali uvjeta za to. Naime, većina tih omladinaca već je prije dolaska u partizane surađivala sa NOP-om. Ali kriteriji, — i za prijem u KP i SKOJ, bili su tada, a prije još i više, vrlo strogi. Nije bilo dovoljno samo da je netko vezan za pokret i da je došao u partizane da se s puškom u ruci bori za svoje ideale. Tražilo se više od toga. Ostavljalo se da prođe neko vrijeme da se vidi kako će se držati u akcijama, kakav je kao drug u kolektivnog života, koliko se interesira i radi na svojoj političkoj izobrazbi i sl. Vjerojatno je tu bilo i sektašenja, ali takva su shvaćanja prevladavala kod starijih članova Partije i trebalo je dosta vremena da se nadiđu. To je uspjelo tek nakon dolaska druga Đerđe. On je svojom političkom sposobnošću i iskustvom starog partijskog radnika vrlo brzo uspio unijeti u partijsku organizaciju više smi-

sla za organizirani rad s omladinom, i u četi i na terenu.«¹⁹

Nešto kasnije nego je to učinjeno u četi (gdje je zapravo reorganizirana i proširena skojevska organizacija), ali još uvijek u toku ožujka 1942. godine u prisutnosti Josipa Đerđe i Jože Skočilića Jakovljeva, održana je u Kozarskom (Bribirska četa) i svojevrsna »konferencija« SKOJ-a iz pozadine (s terena). Tada je također izvršena reorganizacija SKOJ-a Bribira, a u SKOJ su primljene Anka Skočilić (Brozičević) — Rikica, Anka Krajačić (Veljačić) — Bela, Kate Stanić — Brckova, Stanka Ugrin (Stanić) — Prlica, Mare Čor — Šostareva. Prema izjavi Anke Skočilić Đerđa im je tom prilikom rekao da su one već i prije bile skojevke, da su sada i rukovodstvo i da trebaju raditi s omladinom. No, kako to nije bio i jedini sastanak, u tu grupu Anka Skočilić ubraja i Juru Kalimana, koji je bio i prvi sekretar reorganiziranog SKOJ-a u Bribiru, kao i Ivana Kršula Pintara.

Vrlo brzo na sličnom sastanku održanom na Grobku primljeni su u SKOJ novi omladinci i omladinke. Prema sjećanju Mihovila Kombola, najmanje njih desetak, i to u prisutnosti Josipa Mršana. To potvrđuje i Mladen Plovanić, koji je s Mršanom sudjelovao na tom sastanku. Prvih dana travnja primanje u SKOJ obavljeno je na jednom sastanku u Jargovu i na drugom sastanku u Potpeći (Japnenica), iznad gornjih zaselaka Sv. Vida. Na tom drugom sastanku primljen je u SKOJ i autor ovog teksta. Na tom sastanku se zapravo našlo rukovodstvo SKOJ-a Bribira, jer su tu bili Juraj Kaliman, Ivan Kršul Pintar, Anka Skočilić (Brozičević) — Rikica, kao i Pavica Kombol (Kraljić), a od tzv. istočne strane Bribira još Marija Strizić — Tomičinka (Kičeri), Josip Ugrin — Antonac (Ugrini) i Stipe Tonković (Kičeri). Na sastanak je pozvana, a nije došla Branka Kršul Plovanić — Škvičeva. Kaliman je na sastanak donio »Mladi komunist«, iz kojeg se pročitao neki članak, a za sekretara skojevske grupe predložio je Ivana Kršula Pintara.

I za skojevce — pozadince, vrijedio je kriterij kojeg navodi Tus: dokazivanje u akciji, kolektivnom životu i političkom uzdizanju. »Negdje uoči ispisivanja prvih parola, kada je još bila zima, kišovito i maglovito vrijeme — u ožujku nosio sam crvenu boju, koju nam je dao Josip Tonković — Durus (tada još s malom trgovinom u Ugrinima), za jargovačku omladinsku grupu — direktno kod Rikice. U njenoj kući zatekao sam Marića. Na stolu je bio pištolj i vrč crnog vina. Upoznajući se s njim, uz Rikičino objašnjenje kakve akcije planiramo, Marić je pitao: »A da li je on skojevac?« Nisam ništa odgovorio, ali je Rikica dodala: »Nije, ali će uskoro biti«. A ispred mog, i ne samo mog, primanja u SKOJ bilo je »provjera« djela, hrabrosti, odanosti, čvrstine — od kraja 1941. godine (S. Tonković). Marić se sjeća da je i prije njegova dolaska u Bribir, dakle u pozadinu (na terenu), već bilo ispisanih parola, o čemu mu je posebno pričala Anka Skočilić — Rikica.

Nije se moglo ustanoviti da li je u to vrijeme već postojao i općinski komitet SKOJ-a. Formalno prije nije, nego jeste, ali je zato djelovalo rukovodstvo SKOJ-a i u travnju već tri skojevske grupe i to jedna za Podskoči — Dragagljin — Kričinu — Podgori (podskočka), druga za Jargovo, Podugrinac, Kosavin, Sv. Mikula, (jargovačka) i treće za Kičeri, Ugrini, Sv. Vid i Štale (kičerska). U rukovodstvu su bili uz Kalimana i Rikicu, kao zamjenika, još i sekretari skojevskih grupa i još nekoliko drugih skojevaca.

Do svibnja 1942. godine bilo je u skojevskim grupama Bribira tridesetak omladinki i omladinaca. Navodim, vjerojatno, nepotpunu listu skojevaca: Juraj Kaliman, Ivan Kršul Pintar, Marija Strizić, Anka Skočilić (Brozičević) — Rikica, Pavica Kombol (Kraljić), Stipe Tonković, Frane Šimac, Josip Ugrin (Antonac), Regica Pancić, Franka Tus (Ugrin), Kate Saftić (Miroška), Mare Čor (Šostareva), Ane Dražić (Jovanović) — Patina, Ljubica Dorić (Marušić), Mica Kombol (Firerka), Mihovil Kombol — Pižić, Milka Špalj (Mureta), a bili su tu i neki omladinci iz Štala, Poduljina, Podgora Kosavina, kao i iz Bribira, koji je bio opasan bodljikavom žicom (npr. Nedeljko Rukavina, Đurđa Antić, Nada Rogić). Ako i nisu možda bili formalno još u to vrijeme u SKOJ-u, radeći na zadacima koje su neposredno dobivali isticali su se radom i borbenošću Juraj Strizić, Franjo Tomić, Roko Kršul, Marija Stipeć (Ugrin) — Lojenka, Marijan Kršul, Rudolf Kleković, Jelka Šimac, Anka Antić, Marija Krajačić, Slavica Stanić, Marija Saftić, Zdenka Požarić, Anica Čor, Ane Pancić, Jelka Strizić, Stanko Dražić, braća Vlado i Marija Brozičević — Krstica, Franka Kršul, Ivanka Veljačić (Frantina), Ivka Tonković, Anđelika Čor, Blanka Stanić, Kata Ugrin, Milka Rapačić, Anka Barac, i mnoge druge omladinke i mlađi omladinci.

O Savezu mlade generacije (SMG), osim nešto što se pročitalo u »Mladom komunistu«, nije se još mnogo znalo. Formalno je ipak postojalo i rukovodstvo ali su i njega sačinjavali skojevci.²⁰ Dva su razloga zbog kojih se dotad nije mnogo isticao Savez mlade generacije (osim slabog poznavanja organizacione strukture): prvi, što je omladina i bez formalnog organiziranja u SMG faktički bila sudionik NOB-a, i, prema tome, stvarno organizirana, i to dobro organizirana omladina, a zvala se tada i za sve vrijeme rata jednostavno *omladina*; drugo, SKOJ je bio i radio u ilegalnosti, konspirativno, tako da sva omladina nije znala tko su skojevci. S druge strane skojevci su uvijek radili kao omladinci — omladinke kao članovi Saveza mlade generacije, jer se nisu mogli ni predstaviti kao skojevci, niti je to bilo potrebno. Osim toga oni su bili najčvršće organizaciono jezgro omladinske organizacije, jer su prednjačili radom, borbenošću, požrtvovanjem, primjerom. Kao takve omladina ih je prihvatila (i bez izbora) za stvarne rukovodioce. U SKOJ-u nije, dakle, bilo sektaštva na kojeg se, kao negativnog odnosa prema omladini, često ukazivalo (kao na nešto što nije na liniji narodnooslobodilačke borbe).

U prvim mjesecima 1942. godine, kako se vidi, gotovo sva omladina Bribira bila je u narodnooslobodilačkom pokretu, odnosno na razne načine sudjelovala u NOB-u. U tom vremenu u partizansku četu, odnosno druge jedinice otišlo je više od šezdeset omladinaca i omladinki. Navodimo imena samo nekih omladinki, koje su postale istaknuti borci i rukovodioci: Nada Antić, Anka Krajačić (Veljačić) Bela, Nada Tonković (Tomić), Anđrina Stanić (Stojević). U partizanskim jedinicama bilo je sada više od 100 omladinaca i omladinki. Ako se uzmu u obzir omladinke i manji broj omladinaca, koji su bili u zatvoru i posebno u konclogoru u Bakru — najmanje sto, onda realna brojka od 250 mladih, samo iz Bribira sudionika u NOB-u, čini onu masovnost i razbuktalost borbe već do svibnja 1942. godine, koja ovu omladinsku organizaciju svrstava u najdinamičnije.

3. OMLADINSKE AKCIJE

Krajem zime i prvih mjeseci proljeća 1942. godine »aktivnost omladine bila je vrlo raznolika: idejno-politički odgoj i utjecaj, proučavanje teoret-

skih materijala, a posebno tada već prilično bogate štampe NOP-a, diverzantske i druge borbene akcije, kao rušenje telefonsko-telegrafskih stupova i napadi na okupatorska prometna sredstva; raspačavanje štampe NOP-a, razbacivanje letaka, ispisivanje parola po zidovima, pretežno neposredno uz bodljikavu žicu kojom je tada bio opleten Bribir, široko i sistematski organizirani rad na prikupljanju podataka obavještajnog karaktera, sakupljanje i prenošenje u partizanske jedinice, nešto kasnije, potkraj proljeća i u ljeto 1942. god. sudjelovanje u radnim akcijama na slobodnom području u predjelu bibrirske šume.«²¹ Tako sažeto kaže o borbenom djelovanju omladine A. Tus, u već citiranoj monografiji o učešću Bribira u RP i OR-u.

Neke od mnogobrojnih akcija zaslužuju da se zabilježe.

Krajem zime, omladinac Srećko Mureta, već dotad istaknut u mnogim borbenim akcijama (uključujući i miniranje i rušenje pruge u Gorskog kotaru) čini pothvat glasovit po junaštvu. On, inače mali rastom, podvlači se s južne strane (od Poduljina) ispod bodljikave žice, i na maloj udaljenosti između bunkera, probija se u žicom opasani stari grad Bribir. Ispred crkve priprema zasjedu za izdajnika inače crkvenog mežnjara (požupa) Tomu Udovića. U ne većem prosjeku od 300—400 m, skoro kruga od žičanog obruća nalazio se talijanski garnizon čije je djelovanje i pokrete inače budno pratila organizirana omladina i drugi sudionici NOP-a (kao i njihove straže na dva izlaza iz grada). Srećko je koristio prostor gdje nije bilo stražarskog mjesta neprijatelja, jer Talijani nisu mogli ni slutiti da se u tako uzak koridor, uz žicu i bunkere, ali i geografski odličan položaj za osmatranje i obranu (uzvišica) može uvući naoružan partizan. Srećko je sačekao zoru, kada je inače mežnjar morao doći da zvoní zornicu. Onog trenutka kada je Udović uhvatio kvaku i otključavao crkvena ulazna vrata, Srećko je ne sa veće razdaljine od desetak metara potegao obarač pištolja i ispalio nekoliko metaka u izdajnika. Vjerojatno zbog nedovoljne vidljivosti a i »sreće« Udović je izmakao udesu, koji će ga početkom svibnja ipak konačno zateći. Pucnjevi su odmah alarmirali cijeli talijanski garnizon, koji je za kratko vrijeme jurio za hrabrim Srećkom uzduž i poprijeko grada, aktivirao straže i bunkere, ali bez uspjeha. Srećko je opet uspio umaći ispod bodljikave žice i premda s južne strane, naći odstupnicu i sretno se vratiti u bazu.

Pothvat Srećka Murete, široko je odjeknuo među omladinom, ohrabrujuće djelovao na njeno već inače borbeno raspoloženje, a okupatoru ulio dodatni strah i nesigurnost, sada već i u vojnički dobro utvrđenom garnizonu.

U toj situaciji (garnizonu) kao službenik pošte radio je omladinac Frane Šimac. On je u pravilu, osim obavještavanja o neprijatelju i ostalih aktivnosti, otvarao i pisma adresirana na izdajnika Udovića, župnika Petranovića i još nekolicine drugih. Tako je 25. travnja 1942. godine otkrio izdajstvo trojice partizana u Bribirskoj četi koji su preko Udovića pozvali Talijane da napadnu na logor (Kozarski). Pismo se brzo našlo u komandi čete. Izdaja, a onda i eventualni napad talijanske vojske na partizansku jedinicu pa i njeno uništavanje, spriječeni su, a izdajnici strijeljani. Šimac ni tada nije bio otkriven.

Omladinac u Omladinskoj četi još od 1941. — Vinko Strizić ostao je u pozadini, iako je radio više poluilegalno. Spadao je u najaktivnije i najhrabrije omladince. 15. travnja 1942. godine, upravo kad se spremao da odnese apertizansku poštu u Crikvenicu, Talijani su ga uhvatili tako reći

rukama (jer je bježao po krovu) u njegovoj kući u Kičerima. Strpan je u vojnički kamion u kojem je uokolo sjedilo dvadesetak naoružanih vojnika. Iako u bezizlaznom stanju, nasred ceste (Bribir — Novi) i na čistini, među naoružanim vojnicima, Vinko se odlučio na bijeg. Skočio je iz kamiona, preskočio jedan zid prema južnoj strani (u pravcu Novog), a za njim su počeli pljuštati neprijateljski meci. Odmah je dio vojnika skočilo s kamiona i za Vinkom krenuo u potjeru. Umakao im je, a da nije bio ni ranjen.²² Bio je to jedan od onih pothvata mladih u ratu koji su bili više i od hrabrosti i junaštva, jer je odluka o bijegu iz ruku neprijatelja značila izbor između života i smrti. Radije junački poginuti, nego priznati pobjedu neprijatelja.²³

»Uoči godišnjice NDH, 9. travnja 1942. godine, izvedena je dotad najmasovnija akcija skojevaca i omladine Bribira, na piljenju telefonsko-telegrafskih stupova i pisanju parola. Ona je — s akcijom koju su sutradan izveli borci Bribirske čete prepadom na talijansku konjicu između Potpeća i Žestilca (cesta Bribir — Ledenice) — imala veliki odjek među narodom i omladinom, uključujući i Novi i Selce. Akciju je organizirala skojevska organizacija Bribira, i samo su dvojica drugova iz partizanske čete sudjelovala u njoj. Bio je to Bosanac (Imbro) i Ivan Skočilić. Prethodno su održani sastanci grupa na kojima je razrađen plan akcije.

Raspoređeni u tri grupe i »naoružani« pilama i sjekirama omladinci su, kad se smračilo, krenuli u tri pravca: jedni neposredno u blizini Novoga (grupom je rukovodio Bosanac), drugi na cestu Novi — Selce — Crikvenica (grupom je rukovodio J. Kaliman), a treći su ostali nadomak samom Bribiru (Podorih), na udaljenosti svega 400—500 metara od talijanskog garnizona (grupom je rukovodio Ivan Skočilić). Osigurani omladinskom stražom i izvidnicama grupe su počele piliti telefonske stupove, presjecati žicu, koju su zatim odnosili i sakrivali u šikare. Piljenje je trajalo puni sat, a Talijani nisu ništa primijetili. Tek u trenutku kada su se grupe na liniji Bribir — Novi, ispilivši skoro sve stupove u dužini četiri kilometra, susrele u Mlaki (jer su jedni pilili iz pravca Novog, drugi iz pravca Bribira), tj. u Bribirskom polju, Talijani su s frankopanske kule i bunkera iz Bribira otvorili mitraljesku vatru. Bojali su se međutim, da izađu »iz žice« i na licu mjesta se uvjere o čemu se radi. Grupe su se ipak organizirano povukle izvršivši potpuno svoj zadatak. Samo se Kalimanova grupa morala povući, ne dovršivši piljenje, jer se i nalazila na najudaljenijoj točki i u najopasnijoj zoni, iako je porušila 18 stupova, a na selačkom vodovodu i asfaltu ispisala parole.

Osim tih triju grupa koje su pilile stupove, još je šest manjih grupa (obično sa 3—4 omladinca) ispisivalo parole i to na cesti Bribir — Ugrini (Zagriži), Bribir — Kičeri, Bribir — Gradac — Kričina — Podgori, na Barbari i u Štalama (Sv. Duh). Naime, štalarska grupa u kojoj je bila i Marica Krajačić, čija se kuća inače nalazi na odstojanju od »žice«, odnosno talijanske straže, ne više od 70—80 metara, ispisala je tom prilikom parolu i na kući Blaža Kalafatića, koja se nalazila na oku straže — na samoj cesti i na istoj razdaljini. Parole su se pisale crvenom bojom ili vapnom, i to najviše ove: »Živjeli partizani«, »Živio SSSR«, »Živjelo NOV«, »Smrt fašizmu — Sloboda narodu«, »Dolje okupator i izdajnici«. Mnoge od tih parola ispisane su na već okrećenim površinama zidova jer su talijanski oku-

patori prisiljavali vlasnike zidova ili kuća da parole izbrišu, što su oni radili krečom.

U ovoj masovnoj akciji, inače četvrtoj po redu u piljenju telefonskih stupova, sudjelovalo je oko 65 omladinaca i omladinki, što je činilo skoro dvije trećine organizirane omladine u pozadini. U grupi za pisanje parole na cesti Bribir — Ledenice (Stipe Tonković) sudjelovao je i jedanaestgodišnji pionir Vinko Strizić. Svaka od tih grupa imala je svoju priču o zgodama i nezgodama (Kata Stanić, kada je počeo mitraljeski pucanj u prvom trčanju izgubila je jednu cipelu, i sl.), ali i ponos na dobru organizaciju i pun uspjeh.

Bribir je sutradan sav osvanuo u parolama i šutke slavio. Talijanski garnizon ostao je bez ijedne telefonske veze. Uz pucanj na konjicu sve je to unijelo uznemirenost, pa i pometnju među talijanskim vojnicima.

Talijani nisu uspjeli otkriti ništa, pa su gotovo bili uvjereni da je i piljenje stupova i pisanje parola djelo partizana, a ne omladine. No, poslije nekoliko dana, predosjećajući da tu mora imati udjela i stanovništvo, pošli su u selo i pokupili od kućanstva, posebno u Sv. Vidu, Ugrinima, Kičerima i Štalama, sve pile i sjekire. Samo su od kolara Ivana Tonkovića u Kičerima, koji je u svojoj radionici imao dosta sjekira i pila kao sredstvo za rad, odnijeli 7 raznih pila i 2 sjekire. Računa se da su od oko 200 kućanstava odnijeli više od 800 pila i sjekira.²⁴

Za Prvi maj 1942. godine omladina je u Bribiru razbacala letke, a nekoliko dana poslije jedna desetina partizanske čete koju je vodio Stanko Kombol sačekalo je na mostu u Kosavinu autobus u kome se nalazio izdajnik Tomo Udović. Tomo je uhvaćen i odveden u šumu pred partizanski sud. Bilo je još akcija, između ostalog i na prekidanju električnog voda na dalekovodu Tribalj — Novi, uslijed čega bi neprijateljski garnizoni u Bribiru i Novom povremeno ostajali u mraku i bez električne energije.

4. PRVI OMLADINSKI MITING U POTOČCIMA — 9. SVIBNJA 1942.

Tako ravnomjeran i uspješan razvoj borbe i na »frontu« i u pozadini, tj. narastanje partizanskih jedinica (koje su 19. ožujka 1942. godine oslobodile i prvo veće hrvatsko mjesto — Mrkopalj) i masovno učešće omladine — morao je dovesti i do novih kvaliteta u cjelini antifašističkog omladinskog pokreta. Već u travnju 1942. godine Anka Berus u svom izvještaju piše CK KPH: »Naše je mišljenje da treba da postoji uža politička i partijska suradnja između oslobođenog teritorija i da se ne postavlja tako oštra granica kao do sada i da se veze ne svode samo na dopremu hrane i materijala.« Iako se te ocjene vjerojatno odnose na partijsku suradnju (jer su i OK KPH za Hrvatsko primorje, i KK KPH za Novi još u pozadini), a onda i na stvarno neoslobođeni teritorij (prije svega na mjesto gdje su talijanski garnizoni — Novi, Selce, Crikvenica), one se podudaraju s već gotovo ostvarenim »jedinstvom fronta i pozadine« u Bribiru, ali i dalje u Vinodolskoj dolini (Grižane, Tribalj, Drvenik), a da se i ne govori o oslobođenom teritoriju gornjih Ledenica, Zagona, Krmpota. Iako su već i tako masovne akcije, kao one opisane u Bribiru, prevladale »konspiraciju«, tj. tajno djelovanje i stvarno povezali pojedine grupe (SKOJ-a i omladine) — ipak se dotad sva omladina nije našla na jednom skupu, niti pak sva omladina s borcima. To ne znači da se vodeći ljudi ustanka oko Tome Strizića i prijere

svega on sam, nisu vrlo rano, u 1941. godini služili *otvorenim oblicima masovnog okupljanja* naroda, uvjetno rečeno masovnim sastancima ili mitinzima (naročito u Ledenicama, Zagonima, Krmpotama) koji su ujedno bili i oblik povezivanja borbenih jedinica i pozadine. No, to je rađeno u periodu mobilizacije naroda za NOB, dakle u jeku stvaranja, rasta partizanskih jedinica i pokreta. U prva četiri mjeseca 1942. godine situacija je kvalitetno drugačija.

Ideja otvorenijeg povezivanja, odnosno još većeg približavanja borbenih jedinica i pozadine, prije svega omladine, mogla se ostvariti i kroz relativno novi oblik borbene manifestacije — *miting*. Ocjenjujući spremnost omladine za borbu, inicijative koje su dolazile »odozgo«, dobro izvedene akcije, čvrstinu organizacije koja uprkos masovnosti nije bila provaljena, do takvog je zaključka došlo i vojno-političko rukovodstvo. O tome Joža Skočilić (Jakovljević) kaže: »O svemu tome smo u četi (logoru) često raspravljali Đerđa, Andre Tus kao komesar čete, ja kao sekretar KPH, ponekad i Anka Berus i drugi. U nekom od tih rasprava javila se ideja da bi bilo dobro da se negdje okupi veći broj omladine »odozdo« (s terena, iz pozadine), pa da se malo slobodnije i javno, glasno iznesu neka bitna obilježja tadašnjih zbivanja, i vojnih i političkih, pa, dakako, i lokalnih i širih. Naime, NOP je u nas bujao, i nabujao je već do te mjere da smo nastojali »zbrisati« granicu između »šume« i »pozadine«, jer je sve to bilo, zapravo, jedno jedinstveno djelovanje, na raznim zadacima i na raznim predjelima. Tada se to isticalo kao »jedinstvo fronta i pozadine«, a to je tada bila i mobilizacijska parola, vrlo prihvatljiva i pravilna. Nije tu bilo najvažnije zabavljati se, nego dogovoriti se i potaći na još veću djelatnost, na akcije. O tome smo tada razgovarali i s Matom Kršulom, sekretarom Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje koji je živio u Selcima, koji se također složio s nama.«²⁵

O pripremi i samom mitingu koji je održan 9. svibnja 1942. godine Skočilić dalje kaže: »Zašto smo za prvi miting izabrali Potočca (drugi je bio na Lukovu). Zaista, ne znam i to nije bilo važno. U svakom slučaju taj omladinski miting je pripremila komanda Bribirske čete, a to znači komesar, sekretar KP, a koliko se sjećam bila je i neka omladinka (Nada Antonić?) i omladinac (Mršan) i vjerojatno još neki pripadnici čete. Obavijest o danu održavanja bilo je lako razaslati, jer su u pozadini djelovale sve naše organizacije. Dakle, organizacija je bila jaka da sve to organizira i pripremi bez poteškoća...

Kao sekretar organizacije KP u četi bio sam zadužen i da sudjelujem, s ostalim drugovima, u organizaciji mitinga, održim govor...

Na mitingu je bila grupa boraca iz Bribirske čete, zatim Griške (Grižanske), Zagonjskog voda, također. Dakle, masovni sastanak boraca i omladine...«²⁶

U već spomenutom iako neobjavljenom spisu »SKOJ i SMG u Bribiru 1942. godine« o prvom omladinskom mitingu se kaže:

»Na mitingu je sudjelovalo 80 omladinaca i omladinki iz Bribira i nekoliko iz Grižana. Po noći se omladina probijala preko Vrha²⁷ i miting je počeo prije podne. Na miting su bile stigle i neke omladinke »iz žice«, (na primjer Nada Rogić)...

U ime omladine miting je otvorio Vinko Strizić (s Konala²⁸) a govorili su još drugovi: Joža Skočilić i Ivan Stipaničić iz Grižanskog logora i Boris

Majer — Marić. Andrina Stanić, omladinka partizanka, koja je s majkom i bratom (cijela obitelj) došla u partizane još u ožujku 1942. godine prikazala je omladini što ona radi i kako se bori. Omladinka Nada Antičić, također već partizanka, govorila je o značaju polaganja partizanske zakletve, opominjući one koji joj pristupe, da dobro razmisle na što ona obavezuje.

Poslije govora otpjevali su Grižanci nekoliko borbenih pjesama, jer je na mitingu bio vrlo mali broj boraca iz Bribirske čete, a kako izgleda i manji broj dobrih pjevača. Na mitingu, u četi i omladinskim sastancima pjevale su se naročito pjesme »Krv mora teć, debela ko štrik« (pjesma koja se je kasnije, zbog linije Partije, tj. njenog izrazito klasnog sadržaja povukla i nije se pjevala), »Bilećanka«, »Tamo daleko« (partizanska verzija), »Mitrovčanka«, »Čapajevka«, »Nema seljaka, nema junaka kao što je bio Gubec Matija«, »Matija Ivanić«, a kasnije se pjevala i laka, vesela ruska pjesma »Dunja-Komsomolka«. Omladina je poslije govora i pjesama igrala bribirsko kolo (koje se po tradiciji igra samo za božićne i novogodišnje praznike) i učila pjevati pjesme koje još nije dobro znala. Pjevala se je i lokalna partizanska pjesma »Viševica majko naša« (»ti nas braniš od ustaša, od žandara zeleniša i popova mantijaša«) koja je, također, zbog linije NOB-a bila kasnije povučena. Finale tog mitinga bila je scena s konfidentom Tomom Udovićem, kojeg su prije nekoliko dana u Bribiru uhvatili borci Bribirske čete. On je zapanjeno gledao omladinu, a naročito one djevojke koje su mu zbog konspirativnih uvjeta rada još uvijek pjevale u crkvenom zboru i živjele u njegovu susjedstvu u žici.«²⁹

O ocjeni mitinga u gore označenom zapisu se još dodaje: »Ovaj je miting po prvi put legalizirao (učinio poznatim) rad pojedinaca i grupa, skojevaca i omladine, koji su često i ne znajući jedni za druge (zbog opasnosti od provale), bili na razne načine vezivani u akcijama... Može se pretpostaviti da su SKOJ i omladina u to vrijeme predstavljali najorganiziranije, a ujedno i najmasovnije jezgro pozadine. Za to jedinstvo karakteristično je i beskompromisno reagiranje na ponašanje nekoliko omladinki koje su koketirale s talijanskim vojnicima. One su čak i putem šapirografiranih letaka ismijane i raskrinkane, više kao primjer i za one u susjednim mjestima, pa su se ubrzo popravile i postale aktivni članovi SMG.«

Skočilić, prema već citiranoj zabilješki (M. Plovanića) izjavljuje: »Treba znati da je to bilo prvi put da se ovako masovno okupi omladina. Oduševljenje je bilo veliko, opće. Veselje, zadovoljstvo. Pa, omladina je došla iz okupiranog teritorija i morala se vratiti natrag. Ali, ne da miruje, nego da se još više aktivira. Nije bilo nikakvog straha od Talijana i šačica ustaša. Sve su to bili idealisti, puni srca, jer i srcem su reagirali — spremni na sve. Dakle, jednostavno divna omladina. Mislim da sam i u govoru rekao da je njihova prisutnost i njihovo oduševljenje i velika podrška za nas partizane borce... Sve je to imalo golemo značenje. Ne znam da li smo to tada tako vrednovali. Jer, tada je bio običaj da se i u najvećem uspjehu traže propusti, pa se samo o njima, ili pretežno o njima, kritički raspravlja. Takva su bila vremena. Nikad se nije napravilo tako dobro, a da se nije moglo bolje — to je bio »moto« naših osvrta na učinjeno«.

5. IZVJEŠTAJ ANKE BERUS

U već spomenutom izvještaju delegata CK KPH Anke Berus, kojeg iz baze OK KPH za Hrvatsko primorje šalje 12. lipnja Pokrajinskom komitetu SKOJ-a spominju se i akcije i omladinski miting. O stanju u omladinskoj organizaciji (osim već citiranog opisa o Okružnom komitetu SKOJ-a) Anka kaže: »Zato smo pristupili reorganizaciji SKOJ-a tako da smo dali uputstvo svim našim kotarskim komitetima (KP) za formiranje i rad SKOJ-a... i da oformimo i okružno rukovodstvo (SKOJ-a), koje bi zbilja bilo u stanju da rukovodi radom naše omladine na cijelom području.

Na oslobođenom teritoriju postoje aktivni (SKOJ-a primjedbe ST) u Krmptama, Ledenicama i Brezama. U Brezama je održan miting Saveza mlade generacije kojemu je prisustvovala omladina iz Breza, Zagona, Ledenica, Krmpota, Grižana i omladina iz Bribira, te omladinci iz partizanskih četa.

U kotaru Crikvenica postoje aktivni u Bribiru, Selcima, Crikvenici, Triblju, Grižanima. Omladina uglavnom radi na održavanju veza između partizanskih jedinica i mjesta uz more, te u pružanju svakovrsne pomoći narodnoj vojsci. Najaktivnija je omladina Bribira. Održan je širok sastanak omladine iz Bribira sa omladincima iz partizanskih četa. Tom sastanku je prisustvovalo 120 omladinaca i omladinki iz Bribira. Osim toga je bribirska omladina porušila oko 40 stupova telefona i ispisala parole na cesti koje do danas okupator nije mogao da izbriše. Kod te akcije pokazala se omladina vrlo odvažnom jer je izvršila zadatak koji si je postavila, iako je za vrijeme akcije stalno pucao neprijateljski mitraljez. U toj akciji sudjelovala je isključivo omladina iz mjesta i sa njom su bila svega dva omladinca iz partizanske čete kao rukovodioci akcije... Istu akciju kao bribirski omladinci izvršili su i omladinci iz Grižana, tj. rezali stupove i pisali parole na cesti. I to nekako u isto vrijeme.«³⁰

U izvještaju Anke Berus ima nekih razlika, npr. o broju omladine koja je prisustvovala »širokom sastanku«, zapravo mitingu u Potočcima. Kako ni do danas (1983) nije napravljen popis omladine koja je sudjelovala na mitingu, ne može se tvrditi ni da je točan podatak kojeg je zapisao 1953. godine S. Tonković (autor ovog napisa) niti ovaj u izvještaju. Vjerojatno je srednji broj vjerodostojniji (oko 100). Drugarica Berus također Bribir smješta u crikvenički kotar, što je bez sumnje omaška u pisanju. No, ona ovdje podsjeća da je održan i miting na Brezama, i to po prisutnosti mladih iz više mjesta Vinodola vrlo značajan, što je među tadašnjom generacijom mladih i poznato, ali nije obrađeno. Ne zna se ni kada je održan. Zna se da su 20. svibnja 1942. godine u ofenzivi Talijani iz Novog stigli do Breza i zapalili ih. Da li je miting održan prije ofenzive, tj. prije paljenja Breza?

I još nekoliko detalja vezanih za miting. O tome zašto su Grižanci dobro pjevali, Ivan Veljačić Rupeta podsjeća da je u Griškom logoru bio izvrstan pjevač Mika, koji je inače bio i kuhar u vodu. »U ožujku su me Joža Skočilić i Viktor Bubanj iz Bribirske čete uputili u Griški logor da učim ruske i druge partizanske pjesme. Tamo sam ostao petnaest dana i naučio sve i kad sam se vratio učio sam druge.« Veljačić podsjeća da je i u Bitoraju, gdje je krajem svibnja (poslije ponovne okupacije Mrkoplja) našla i I bribirska četa borce učila pjevati najviše ruske pjesme navodno jedna ruskinja, što i kao detaljno pokazuje kako se je u tim teškim uvjetima ne samo pjevalo, već i učilo pjevati.

Manji broj prisutnih boraca iz Bribirske čete može se protumačiti okolnošću što je upravo uoči mitinga (8. svibnja) na osnovi odluke štaba Primorsko-goranskog odreda, novoformirana, prva Bribirska četa, otišla u Sunger (Gorski kotar) zbog organiziranja s drugim jedinicama većih napada na neprijatelja na pruži Sušak—Ogulin. Za komandira čete imenovan je omladinac Stanko Kombol (do tada komandir voda), za političkog komesara Andre Tus, a za zamjenika političkog komesara (i sekretara KP) Josip Skočilić Kurilo. Od preostalih boraca Bribirske čete formirana je IV četa (Bataljona Matija Gubec), koja je još uvijek bila brojnija od prve, a za komandira je postavljen Vlado Stilin Biba, a za političkog komesara omladinac Josip Mršan. Prva četa je, povlačenjem iz Sungera u Bitoraj, u lipnju 1942. godine »preformirana u omladinsku čet«³¹, jer je u njoj bilo svega nekoliko boraca iznad 25 godina starosti. U toj četi pored omladine Bribira nalaze se omladinci iz ostalih mjesta Vinodola — Grižana, Zagona, Crikvenice, Selaca, Sv. Jelene, i nekoliko omladinaca iz Gorskog kotara — Liča i Fužina. Iz te čete »izdvojena je jedna desetina dobrovoljaca i upućena, također u lipnju, u Proleterski bataljon Hrvatske«³¹. Dakle, jedva mjesec dana poslije mitinga, omladina dobiva i to veliko priznanje — omladinsku čet«³¹, vjerojatno prvu i jedinu u primorsko-goranskom području. Ona 20. srpnja 1942. ulazi u 1 udarni bataljon Pete operativne zone. Naziv »udarni«, uz »proleterski«³¹ značio je najviši kvalitet jedinice i boraca u njoj, čast i ponos boraca i naroda čiji su bili sinovi i kćeri i koga su branili i oslobađali.

Mjesto za održavanje mitinga — Potočci nalazi se odmah preko visova koji ograđuju Okruglo s južne strane, tj. na južnim padinama tih visova — na jednom proplanku gdje je nekoliko bribirskih porodica (Mare Pancić, Grgo Kršul, Gusta Krajačić, Franjo Peričić, Ludovik Strizić) imalo male kućice u koje su dolazili sa stokom u toku godine. Proplanak se zapravo nalazi u prvom pojasu crnogorice, koja se javlja poslije hrastovine dolazeći s mora (Vinodola), i iz njega se zapravo pruža vidik na Velebit i Senj.

Grupe omladine dolazile su preko više, već u to vrijeme poznatih, partizanskih staza koje su vodile iz sela Sv. Vid (Draga), Kičeri (Klančac), Štale (Slipica), Dragaljin (Sopljice), Podskoči (Velika Draga) Podgori-Kričina (Pokojišće) i vjerojatno još nekih drugih. Kako je već rečeno — to su vrlo strme staze, na momente gotovo okomite, zarasle i zaštićene žbunjem i dosta kliske zbog odrona kamenja. Uoči odlaska uvečer su organizirane straže koje su u neposrednoj blizini talijanskih straža (izlaza iz žice, tj. garnizona u starom gradu Bribiru) motrile da ne bi Talijani izašli i postavili zasjede. Sve detalje organizacije, od obavješćavanja za odlazak na miting do okupljanja grupa i prelaska Vrha, ponašanja u eventualnim situacijama iznenađenja od neprijatelja, uglavnom je obavila skojevska organizacija, iako su, kao i u drugim aktivnostima, tu bili i ostali aktivisti NOP-a. Povratak je također dobro uspio. Iako se radilo o velikom broju omladine, pa i one iz samog garnizona (»iz žice«³¹), neprijatelj nije ništa otkrio. Ipak je osjetio da se nešto dogodilo, pa je drugi ili treći dan priveo na ispitivanje nekoliko omladinki, a među njima i one koje su stvarno bile na mitingu, ali i one koje nisu bile. Ni ispitivanjem omladinki neprijatelj opet nije ništa saznao.

Svi omladinci i omladinke na taj kao i na druge sastanke »u šumi«³¹ ili »preko Vrha«³¹ nosili su sa sobom hrane, dijelom za sebe, dijelom za borce. »Obično smo nosili 'kolubicu' pečenu od pšeničkog brašna (tko ga je još mogao nabaviti) ili kukuruznog brašna, s malo sira, po koji luk i palente,

ako nije bilo kolubice. Kada se jelo, onda bi sve to stavili na jedan kup i svi jeli sve — zajednički. I putovanje u neizvjesnost tj. napregnutost da li će se ipak naići na neprijateljsku zasjedu (još u Bribiru), pa radost sretanja drugova iz drugih grupa (i sela) kada stignemo »za Vrh«, prvi naš oslobođeni teritorij, pa zajednički sastanak u prisutnosti drugova-boraca, koje smo naizmijerno voljeli i poštovali, upijanje njihovih riječi i novih znanja koje bismo stekli, pa te divne borbene pjesme koje bismo zajednički otpjevali, mršavi i posni ručak kojim bismo malo utažili glad i najzad rastanak sa sjetom, tugom što je sve tako brzo prošlo, što se vraćamo — sve to i mnogo drugih osjećaja, doživljaja pratilo je naše sastanke, te drugarske, iskrene dogovore mladih o borbi i našoj sutrašnjoj slobodi« (S. Tonković).

6. MITING VINODOLSKJE OMLADINE I BORACA BATALJONA »MATIJA GUBEC« U LUKOVU

Posljednjih dana proljeća i početkom ljeta 1942. godine (svibanj, lipanj, srpanj) širenje pokreta se nastavlja — povećava se i SKOJ i Savez mlade generacije. Nastavljaju se i sve već poznate aktivnosti i akcije omladine. Tako se sredinom svibnja u Bribiru razbacuju leci izdani u komandi Bribirske čete (12. svibnja), a namijenjeni talijanskim vojnicima s potpisom — »Partizani«. Na duhovski ponedjeljak — krajem svibnja, uz suradnju Kate Kršul, koja je vezom iz Novog dobila obavještenje da će kroz Bribir proći auto s jednim »policijskim nadzornikom« koji se trebao prebaciti u partizane, skojevci Juraj Kaliman, Ivan Skočilić i Juraj Strizić zaustavili su u predjelu Podkostanj (Ugrini) taj auto, te su u ime Bataljona »Matije Gupca« prisilili pištoljem vozača na predaju. Nakon što su iz auta izvadili puške i municiju vozača su pustili da produži.³²

Omladinke u grupama odlaze u šumu i pomažu obradu zemlje koju je organizirao tzv. Civilni logor (osnovan u ožujku 1942. u predjelu Za Brdo) na Lukovu, Maševu i Kalu. I ne uvijek »po dobi« sadio se krumpir, zeli (kupus), ripa (repa), merljin (mrkva) pa i jačmik (ječam).³³ Bile su to i *prve omladinske radne čete* i prvo organiziranje partizanskih ekonomija, odnosno vlastite proizvodnje hrane za potrebe partizana. Omladina, uz hranu nosi partizanima i prvo voće koje u to doba sazrijeva (trešnje).

U SKOJ se primaju novi članovi: Pavica Spoja (Ugrin) — Kuzmićeva, Slavica Stanić (Marušić) — Brckova, Ivanka Veljačić (Čorkalo) — Frana, Ivka Tonković (Ugrin) — Dursova, Anka Barac, Franka Kaliman (Kovačeva), Jože Brozović — Šipatičin, Branka Arbanas, Ivan Veljačić — Potplet, Branka Dorić, Mica Saftić (Spoja) — Maleška, Božica Skočilić — Kurilo, Đurđa Antičić, Zdenka Čor, Anica Antičić, Zdenka Požarić, Anica Čor, nešto kasnije Stjepan Spoja, Ane Veljačić i drugi.

Održavaju se i sastanci s »omladinom«, i to sa manjim grupama gdje se uglavnom čita partizanska štampa i vode razgovori o političkoj situaciji na terenu, u zemlji i svijetu i dogovara o nekom narednom zadatku i akciji. Već su u ovo vrijeme pristizale kritike da se SKOJ ne smije zatvarati u sebe i sve akcije sam organizirati. Više se nego ranije, barem formalno, dakle, radilo i preko odbora Saveza mlade generacije.

Skojevski sastanci, koje posebno pamti generacija skojevaca iz prve polovice 1942. godine, održavani su povremeno u Stapici, na starom putu koji je iz Bašanovice (»iza Vrh«) vodio prema Vrh Laza, odnosno dalje

prema Kurinu i Lukovu. Bilo je to na jednom zavoju tog starog puta iz kojeg je pucao pogled na cijelu zaravan »iza Vrha«, dalje prema moru (i Kvarneru), a na sjever prema crnogoricom pokrivenim visovima šume, i prema istoku na sijaset obronaka Kapele i preko Zagona, Ledenica, Krm-pota — do Senja i Velebita. Na čistini, dakle, da bi se moglo, ako se negdje »iza Vrha« pojavi neprijatelj, lako povući u šumu. O tim sastancima autor u svojem zapisu 1953. godine piše: »Pored svojih redovnih sastanaka na terenu održavani su u ovo vrijeme zajednički sastanci skojevaca na Gropki ili Stapici. Svaki ovaj sastanak bio je ujedno i poletan skup veselih i borbenih omladinki i omladinaca, koji je počinjao i završavao pjesmom i zajedničkim ručkom za koga je svatko donosio od kuće što je mogao i imao (obično sir i kolubica) i stavljao na zajednički »kameni stol«. Najrađe smo pjevali pjesme »Hej Dunjo, dunjoja — Komsomolička moja«, zatim »Mitrovčanku« (»Hajd u kolo robijaši«) i »Bilećanku« (»Sred pušaka, bajuneta«). Od drugova iz jedinice dolazili su na sastanke Marić, Bosanac i J. Mršan.³⁴

U tim ljetnim mjesecima, kojima ljudsku toplinu daje i borbeno i nepomućeno raspoloženje omladine, na inicijativu Bataljona »Matije Gupca« organizira se i drugi, tj. treći omladinski miting, sada na Lukovu 19. srpnja 1942. godine. Autor ovoga napisa nije uspio utvrditi kako je došlo do te inicijative. Očigledno je, međutim, da je *miting* postao noviji oblik okupljanja mladih — »iz fronta i pozadine«, da se izvrši i skojevska smotra jednih i drugih, susretu borci i pozadinci, bliže upoznaju, podijele radosti slobode (na oslobođenom teritoriju), zajednički zapjevaju i zaigraju.

Miting je sazvao bataljonski biro II bataljona »Matija Gubec« I partizanskog odreda V operativne zone, o čemu svjedoči i njihov dopis od 14. srpnja 1942. godine upućen »Drugarskom O.K. za Primorje i Gorski Kotar«. U dopisu se kaže: »Dana 19. srpnja 1942. priređujemo u Lukovu Omladinski miting omladinaca partizana ovog bataljona i omladine iz Pozadine, te pozivamo drugove članove O.K. da istom prisustvuju. Drugarski pozdrav. Smrt fašizmu — Sloboda narodu. Sekretar bataljonskog biroa: Cuculić«.

U bataljonskom birou (»M. Gubec«) bio je od svibnja i Josip Skočilić Jakovljević, pa se može pretpostaviti da je i njegovo iskustvo u organiziranju mitinga u Potočcima i veliki uspjeh tog mitinga imalo utjecaja na odluku za održavanje još šireg omladinskog mitinga. Kakvo je bilo učešće OK, posebno reorganiziranog Okružnog komiteta SKOJ-a za Hrvatsko primorje (2. srpnja 1942) nije se također moglo utvrditi. Važno je da je to bio *prvi miting vinkovske omladine*, dobro organiziran i masovan i sa širokim spektrom programa. O tom je mitingu 1953. godine u već spomenutom spisu (»SKOJ i SMG Bribira 1942. g.«) autor zapisao sljedeće:

»19. srpnja 1942. godine održan je na Lukovu prvi međukotarski omladinski miting (novljanskog i crikveničkog kotara, prim. S.T.). To je ujedno bila i prva zajednička manifestacija omladine iz oslobođenih i neoslobođenih područja i vojske. Omladina gornjih sela Ledenica, Breza, Zagona, Krm-pota koja je živjela na oslobođenom teritoriju — došla je na miting u povorkama, noseći zastave i transparente. Mitingu je još prisustvovala omladina iz Bribira i Grižana, te nekoliko predstavnika novljanske omladine, koji su se uspjeli izvući »iz žice«. Omladina iz pozadine donijela je tom prilikom mnoge darove: cigarete, odjeće, kolače. Od vojske prisustvovali su borci Bribirske, Grižanske i Ličke čete.

Miting je imao tri dijela: politički, kulturni i sportski.

Na tribini postavljenoj u donjem dijelu Lukova (u pravcu Okruglog) pod vedrim nebom, glavni govornik bila je Anka Berus, tada delegat CK KPH. Za vrijeme njenog govora uzvikivale su se parole, dotada još nepoznata »agitaciona forma« pozadincima. Borci Bribirske čete prikazali su zatim komad (skeč) »Dva gluha« i recitirali jednu pjesmu. Grižanci su otpjevali nekoliko borbenih pjesama. Zatim je odigrana nogometna utakmica između Bribirske i Grižanske čete, te održano lakoatletsko natjecanje između sve tri čete, koje se zbog kiše nije završilo.

Bribirsku četvu zastupao je na utakmici kompletan BSK (Bribirski sportski klub), osim jednog igrača koga su Talijani prilikom masovnog hapšenja 10. ožujka 1942. u Bribiru internirali u Bakar. Igrači su imali svoje stare dresove, kopačke i loptu, koji su u Bribiru sakrivani i za ovu priliku prebačeni (a poslije toga i zadržani) u šumu. Od rijetkih sportskih klubova Bribirski sportski klub je u cijelom sastavu pošao u partizane, što krajem 1941. a što početkom 1942. godine.

Zamišljena popodnevna zabava zbog kiše nije održana, pa su se sudionici mitinga razišli. Za taj dio programa bila se pripremila glazba: bribirski tamburaši u kombinaciji s harmonikom i bubnjem Ličke čete.³⁵

Na mitingu je govorio i Milutin Baltić, na što je podsjetio na dan ustanka 1982. godine, na Lukovu. Nije utvrđeno da li je bilo još govornika.

»Posebno iznenađenje za nas pozadince bio je dolazak omladine iz Ledenica, Zagona, Krmpota u koloni, organizirano — sa zastavama i transparentima koje smo mnogi od nas tada prvi put vidjeli. Ne sjećam se točno što je sve na njima pisalo ali sigurno »Živjela naša vojska«, »Dolje okupator«, »Živio SSSR«. I na pozornici (tribini), koja je bila napravljena od balvana (posječenih jela) i poneke daske pisalo je »Smrt fašizmu — sloboda narodu« (S. Tonković).

U sjećanju na miting Danica Pađen (udata Svetić), tada jedna od najaktivnijih omladinki u gornjim selima Ledenica kaže: »Na miting smo došli u dugoj koloni omladine, sa zastavama i transparentima. Došli smo skupno omaldina iz Krmpota, svih slobodnih ledeničkih sela, a na putu nam se priključila i omladina Gornjeg Zagona, odnosno tako je bilo dogovoreno. Ne znam kako da to sve opišem, ali mi je miting ostao u sjećanju kao veličanstven susret omladine iz cijelog Vinodola. Igralo se i kolalo do kasno, ali je jednog časa kiša omela program. Mnogih detalja se ne sjećam, ali znam da je tu došlo naročito mnogo ženske omladine, zapravo sve što je pripadalo omladini.«³⁶

Mica Miklić (udata Krpan) koju su skojevci zvali Mica s Pećca, jedna od onih divnih borbenih i poletnih omladinki iz Triblja sjeća se kako je s grupom od dvadesetak omladinaca i omladinki iz Triblja, Beograda i Grižana došla na miting. »Sreli smo se na Pećcima. Na večer smo krenuli na Lučac, tamo je bio i Mate Saftić. Padala je kiša, bilo je oblačno i dosta hladno. Do dana smo trebali doći na planinu. Ujutro smo bili mokri, ali smo još dugo hodali duboko u šumu. Onda smo susreli stražara, u šinjelu, s kapom partizankom! Valjda je to bio i prvi pravi partizan koga sam vidjela. Došli smo do barke. Bila je prazna, jer su se borci upravo bili iselili i otišli na drugo mjesto. U baraci su još bili partizanski kreveti, pa smo naložili vatru, sušili se i odmarali. Brzo je našiao drug Ivo Stipaničić s partizankom na glavi, i kao da smo se iznenadili kad je Ivo odmah stisnuo

pesnicu, stavio je na sljepoočicu i pozdravio: »Smrt fašizmu«. Snašli smo se i brzo otpozdravili: »Sloboda narodu«. Da li smo svi uspjeli stisnuti i šaku, ne sjećam se. Drug Stipaničić, kojega svi nismo poznavali, jer je negdje u travnju došao iz Zagreba, započeo je s nama običan razgovor, pa smo popričali. Onda smo izašli pred baraku i Stipaničić nam je održao govor. Toliko smo se oduševili da smo glasno, već ovdje, počeli govoriti da se mi više ne vraćamo »doli« (u pozadinu). Stipaničić je objašnjavao da je i »doli« borba i da se moramo vratiti.

Odatle smo krenuli za Lukovo. Ugledali smo ga mnogi od nas po prvi put. Ali ono što nas je diralo, uzbuđivalo bio je prvi susret s tako mnogo boraca — partizana. Postrojene čete, kape partizanke, poneka uniforma — ne svi su nam izgledali da su u divnim uniformama. Bila je to *vojska*, prava, jaka. Sjećam se i pozornice — bila je drvena, slabašna, čini mi se da se je na kraju i srušila. Mislim da je Nada Antonić recitirala. I Milka Dražić. Nada je bila u šosu, na glavi imala prtizanku, bila je inače lijepa, a njene riječi su ulazile u srce. Pjevali su najviše Bribirci.

Donijeli smo i nešto kruha. Sve smo, čim je završio prvi dio programa stavile na »jedan stol« — na livadu i svi zajedno jeli. Dio smo, prije toga dale za jedinicu. U programu i veselju omela nas je kiša. Morale smo napustiti Lukovo. Uvečer smo se spuštale dolje. Netko je rekao »da je tuženo« tj. da je naš odlazak prijavljen Talijanima, pa da ne možemo dolje, ali to nije bila istina. Nitko nije otkriven, niti je bio uhapšen.«³⁷

»Na mnoge od nas snažan dojam ostavila je Anka Berus. Bila je obučena u plavu kratku jaknu i pumperice. Na kukovima je nosila male kragujevačke bombe i pištolj. Kad je govorila odzvanjalo je Lukovo, a izgledala je strogo i ozbiljno, a ono što je govorila kao da je odmah upijeno. Od tog muškog govora revolucionarke kao da je nestajao i još ponegdje sakriven strah u nas pozadinaca« (S. Tonković). Ivan Veljačić, u svom sjećanju kaže: »Anka je bila strašan autoritet za borce«.

Tog istog dana prolazila je preko Maševa, Mošuna, Stalka pa dalje Omladinska četa iz Bitoraja za Drežnicu. Ona je 20. srpnja 1942. godine, kako je već rečeno, ušla u sastav novoformiranog I udarnog bataljona V operativne zone. »Sjećam se da su se neki borci nekamo žurili i napustili miting rano popodne. Mislim da su to bili oni iz bribirskog nogometnog tima, ali i još neki. Moguće, ali ta moja sjećanja nisu potvrđena.« (S. Tonković)

Nije utvrđeno koliko je ukupno bilo omladine iz pozadine. Prema izjavama sudionika bilo je najmanje 250 omladinaca i omladinki. Mnogo više nego boraca iz partizanskih jedinica.

Ako ne bismo gledali formalno, bio je to po svom značaju, ne samo miting i ne samo jedan od velikih susreta omladine i boraca, već u mnogo čemu i *smotra i slet*, ali u prvom redu i politički sastanak vinodolske omladine. Njena *prva konferencija* bez referata i demokratskih izbora rukovodstava. Jer, miting je potvrdio koliko je omladinska organizacija jaka, brojna, i koliko je omladina pojedinačno duboko opredijeljenja za NOB, aktivna, u borbi. A to i jesu pravi rezultati svake čvrste organizacije, pa onda i konferencije.³⁸ Uz to karakteristično je da je u okviru mitinga održan i vjerovatno prvi fiskulturni slet ili natjecanje, jer su, osim nogometnih utakmica izvođena i lakoatletska natjecanja. Iako je prikazan skroman program ipak su tu svoje umijeće pokazale i diletantske (kulturno-umjetničke) grupe

(dramske, recitatorske, pjevačke i muzičke) što također može značiti da je miting imao i karakter, opet, prve partizanske kulturno-umjetničke smotre.

7. ORGANIZACIJSKO OFORMLJENJE OMLADINSKIH RUKOVODSTAVA U VINODOLU I HRVATSKOM PRIMORJU

U ljetnim mjesecima — srpnju i kolovozu 1942. godine dovršava se i organizaciona izgradnja rukovodstava SKOJ-a i omladine. U pismu od 1. kolovoza 1942. godine Okružni komitet SKOJ-a za Hrvatsko primorje javlja Pokrajinskom komitetu SKOJ-a: »2. srpnja 1942. god. formiran je OK SKOJ za Hrvatsko primorje od 4 člana, a uz nove drugove iz Kotara Sušak, Kastav i Čabar ukupno 7.«³⁹ U srpnju PK SKOJ-a za Hrvatsku organizira i skojevske tečajeve. U pismu Agitpropa PK SKOJ-a upućeno OK SKOJ-a za Hrvatsko primorje od 30. srpnja se kaže: »Na kurs je stiglo 15 drugova i drugarica iz Primorja.«⁴⁰ Po završetpu tečaja isti Agitprop, s potpisom Darinka (Puškarić), upućuje OK SKOJ-a i karakteristike iz kojih se vidi da su na tečaju iz Vinodola bili: Grga Frković, drug Jura iz Bribira, Juraj Kaliman, Ivan Baričević, Luka Antić.⁴¹ To su i prvi skojevci iz Vinodola koji su uopće posjećivali skojevski tečaj, odnosno to su i prvi skojevski tečajevi u Hrvatskoj. Uskoro OK SKOJ-a organizira i svoj skojevski tečaj (prvi se trebao održati 20. rujna).

U, vjerojatno, drugom izvještaju OK SKOJ-a za Hrvatsko Primorje upućenog PK SKOJ-a za Hrvatsku od 28. kolovoza 1942. godine (potpisuje ga Vlado Car) navodi se:

»Naš Komitet broji 6 članova, od toga 3 radnika, 2 intelektualca i 1 činovnik. Za sada imamo dva kotarska komiteta — u Crikvenici i Kastvu... U Kotaru Novom rade drugovi koje mi smatramo da bi mogli biti članovi Kotarskog komiteta SKOJ-a, međutim, mi još nismo oformili. Vidjet ćemo po njihovom radu kakvi su i onda ćemo formirati Komitet za taj kotar...

Kod nas u nekim kotarevima još uvijek se ne shvaća ko može biti aktivista SKOJ-evac i čine se mnoge greške koje naš Komitet uspješno ispravlja.

Osnovan je Mjesni komitet SKOJ-a za Crikvenicu i Grižane. Osim toga za sada imademo u Crikvenici 2 aktiva od 4 i 5 članova, po jedan u Selcima i u Sv. Jeleni po 3 člana.

U Crikvenici imademo 5 odbora SMG, postavljeno sasvim pravilno gledajući na utjecaj, političku i klasnu pripadnost. Tu je postignuta potpuna suradnja, dok se u drugim mjestima suradnja sa drugom omladinom zapostavlja i ne shvaća se potreba širokog okupljanja omladine. Na Krivom putu je osnovan odbor SMG koji je tamo zastupan sa svojim predstavnikom zabukovačkog aktiva.

Naš list još nije izašao...

Za sada smo razgledali mogućnost za održavanje (SKOJ-evskog) kursa. U vojsci ide slabije...«

Kotarski komitet SKOJ-a za kotar Novi osnovan je početkom rujna, a njegov prvi sekretar bio je Srećko Mureta, a zatim Joso Baričević iz Donjeg Zagona.

Prvi broj »Glasa Primorske omladine«, glasila Saveza mlade generacije za Hrvatsko primorje, izašao je krajem kolovoza, iako u njegovom zaglavlju stoji »god. I, br. 1 (VII) 1942.«⁴²

BILJEŠKE

- ¹ Vidi prilog »Bribirska omladinska četa«, Vinodolski zbornik II/1981.
- ² Uhapšeni su među ostalima i Ivan Mureta, Ivan Tus i Slave Stipeč, svi iz Podskoča, koji su inače održavali veze s partizanskim logorom od njegova osnivanja.
- ³ Andrija Tus — Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu, izdanje IHRPH, Zagreb 1971, str. 217.
- ⁴ Andrija Tus, Bribir u revolucionarnom pokretu i oslobodilačkom ratu, IHRPH, Zagreb 1971.
- ⁵ Prvo piljenje stupova izvela je Omladinska četa 23. XI 1941, a drugo 3. XII 1941. (Vidi A. Tus, Bribir u NOB, str. 159.)
- ⁶ Zabilješke S. Tonković, Bribir, 16. IV 1983.
- ⁷ Isto.
- ⁸ A. Tus, Bribir u RP i OR, str. 183.
- ⁹ Isto, str. 180.
- ¹⁰ Izvještaj Štaba Primorsko-goranskog NOP odreda, isto, str. 174.
- ¹¹ Veljko Kovačević i Ivo Marinković Slavko — stigli su u Viševicu 9. rujna 1941. godine — vidi: A. Tus, Bribir u RP i OR, str. 126).
- ¹² Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (IHRPH), SKOJ/2/44.
- ¹³ Arhiv IHRPH, SKOJ/2/39.
- ¹⁴ Ovaj, kao i druge podatke o dolasku i boravku među vinodolskim partizanima i omladinom dao je Boris Majer drugovima S. Tonkoviću i M. Plovaniću, u razgovoru u Zagrebu, 13. ožujka 1983. (bilješke S. Tonkovića).
- ¹⁵ Poginuo na pruži u zimi 1943/44.
- ¹⁶ Po kazivanju S. Kombola, zabilježio S. Tonković u Crikvenici (16. IV 1983).
- ¹⁷ Prema kazivanju Vinka Pančića, zabilježio S. Tonković, u Bribiru (16. IV 1983).
- ¹⁸ Omladinci članovi KP u četi su još bili i: Blaž Kalafatić, (sekretar), Josip Skočilić Kurilo, Ljubo Marušić, Srećko Mureta, Mate Saftić, Mladen Plovanić, Josip Kršul Škvić, a nešto kasnije i Nada Antić. Vidi A. Tus, Bribir u RP i OR, str. 170.
- ¹⁹ Andrija Tus, Bribir u NOB, IHRPH, Zagreb, 1971, str. 171.
- ²⁰ U knjizi »Bribir u RP i OR«, A. Tus o tome kaže: »U proljeće 1942. god., vjerojatno u travnju i svibnju osnovani su u Bribiru i odbori SMG, u kojima su bile pretežno omladinke«.
- ²¹ A. Tus, Bribir: NOB, IHRPH, Zagreb, 1971, str. 223.
- ²² S. Tonković: »SKOJ i SMG u Bribiru 1942. godine«, neobjavljeni zapis od 26. ožujka 1953. godine.
- ²³ Slične pothvate, ali s tragičnim završetkom, smrću, učinili su krajem listopada 1942. godine Josip Kršul — Škvić i početkom 1943. godine Nada Antić. S Kršulom je isti pothvat učinila i Anka Krajačić (Veljačić) Bela, koja je slučajno ostala živa i sva slomljena uhvaćena i odvedena u zatvor u Novi.
- ²⁴ S. Tonković, SKOJ i SMG u Bribiru 1942. godine, zapis od 26. ožujka 1953. godine.
- ²⁵ Iz razgovora s J. Skočilićem, generalom u mirovini, Zagreb, 12. veljače 1983. godine. Zabilješka M. Plovanića.
- ²⁶ Isto.
- ²⁷ Vrh označava visoki prijevoj, odnosno ravan iznad Bribira, u dužini desetak km, odakle se vrlo strmo, čak okomito spuštaju kameni grebeni (narod to zove i Gornja strana) s visine od 150—200 metara »bribirska dubina sa vrha« se dalje ide prema šumi.
- ²⁸ To je opisani omladinac koji je 15. travnja 1942. godine u Bribiru (Kičeri) uspio pobjeći Talijanima iz kamiona.
- ²⁹ S. Tonković, »SKOJ i SMG u Bribiru 1942. godine«, neobjavljeni zapis od 26. ožujka 1953. godine.
- ³⁰ Arhiv IHRPH, Zagreb, SKOJ/2/44.
- ³¹ A. A. Tus, Bribir u RP i OR, IHRPH, Zagreb 1971, str. 202.
- ³² S. Tonković, SKOJ i SMG u Bribiru 1942. godine, zapis 26. ožujka 1953.
- ³³ Vidi A. Tus, Bribir u RP i OR, IHRPH, Zagreb 1971, str. 232.

³⁴ Boris Majer — Marić i »Bosanac« Imbro kooptirani su prilikom reorganizacije Okružnog komiteta SKOJ-a 2. srpnja 1942. godine u Okružni komitet, tako da oni nisu do kraja lipnja 1942. godine više redovno i neposredno djelovali iz Bribirske partizanske čete. Jože Mršan je 8. svibnja 1942. godine postavljen za komesara druge Bribirske čete (IV čete Bataljona »Matija Gubec«) koja je ostala na ovom terenu tj. nalazila u Okruglom i Kurinu, što je Mršanu i omogućavalo da prisustvuje skojevskim sastancima.

³⁵ S. Tonković, SKOJ i SMG u Bribiru 1942. godine, zapis 26. ožujka 1953.

³⁶ Zabilješka Pere Frković, od 24. travnja 1983.

³⁷ Zapisao S. Tonković, Crikvenica 16. IV 1983. Mica se sjeća ovih omladinaca i omladinki koji su s njom išli na Lukovo: Mica Miklič — Krpan, Vlado Miklič — Jurin, Vlado Pavlič, Ivanka Košćić, Mica Baretić — Linfić, Mica Košćić — Raković, Zvonko Linfić, Mica Barbarić, Franjo Baričević, Ivan Baretić, Mica Baretić, Zlatan Baretić (i još dva iz Beograda), Mate Saftić, Drago Barac i još nekoliko drugih omladinaca i omladinki. Mica se ne sjeća da je na mitingu bio netko »od mora« tj. Crikvenice, Sv. Jelene i Sv. Jakova.

³⁸ Ova mišljenja navodim i zbog toga što su u Vinodolu, i cijelom Primorju relativno kasno održane konferencije omladine, npr. prva Okružna konferencija USAOH-a za Hrvatsko primorje tek 9. travnja 1944. god., a nešto prije nje i kotarske konferencije. Po povijesnoj šemi i formalnim kriterijima ispada da je tek tada i stvorena omladinska organizacija. U stvari u Vinodolu je organiziranje omladine u većini mjesta bilo dovršeno čak u prvoj polovini 1942, a u ostalim mjestima do kraja 1942. godine.

³⁹ Arhiv IHRPH, SKOJ, 25/27/2.

⁴⁰ Arhiv IHRPH, SKOJ, 25/3712a.

⁴¹ Isto, SKOJ, 25/2720.

⁴² Izvori i literatura za povijest revolucionarnog omladinskog pokreta u Hrvatskoj 1918—1945. Republička konferencija SSOH, Zagreb 1983, str. 283.